

קֶפֶר לתיעוד

המהגר התמידי: רומן גארי וסיפורי היהודי הנווד בעיתונות הישראלית

מאיה גז

היהודי הנווד הוא סמל של עם שבע נדודים מאז הקללה התנ"כית שהוטלה על קין: "נע ונד תהיה בארץ" (בראשית ד, 12). דמותו האגדית של קין – שחי בצל אותה אמירה – נדונה לתנועה ותנועה חוזרת בעלת חיי נצח והפכה את קין ליהודי הנווד הראשון בעולם. מקורה של אגדת היהודי הנווד בקונסטנטינופול במאה הרביעית. הגרסה המערבית מעניקה ליהודי הנווד את השם אחשוורוש. ישו, שנשא את הצלב ונדרש לכמה רגעי מנוחה, ביקש מאחשוורוש לעזור בחנותו. אחשוורוש סירב ונדון על ידי קול שמימי לתור בארץ ללא יכולת לעזור עד קץ הימים. בנצרות מציין היהודי הנווד את גורלו של העם היהודי. רומן גארי (1914-1980), סופר יהודי צרפתי, התייחס לגורל הזה ברצינות. הוא בנה לעצמו בית בכל מקום שאליו הגיע, גם כשהיה זה ביקור קצר בן כמה ימים. הסופר המפורסם, שספריו תורגמו ליותר מארבעים שפות, הגיע למדינות שונות כדי לקדם את ספריו והעניק ראיונות עיתונאיים שבהם סתר את עצמו לעתים קרובות ויצר גרסאות שונות לאותו סיפור עצמו. הוא ביקר בישראל פעמיים. בפעם הראשונה בתקופת מלחמת העולם השנייה, כחייל בצבא בעלות הברית שהוצב בארץ,¹ ובפעם השנייה כאורח של ממשלת גולדה מאיר ואז העניק ראיונות עיתונאיים. שניים מראיונות אלה התפרסמו ביומן **מעריב**. שניהם חשפו לא רק עד כמה גארי הוא המהגר התמידי, אלא גם שהוא השתמש בעיתונות המקומית כדי לקדם את רעיון ההגירה. הוא חש בנוח, כמו היה בביתו, בכל מקום שבו ביקר ואף אימץ את הלכי הרוח של המקום.

מדוע איפה באת עתה? שאלתי. "הוזמנתי על ידי ממשלת ישראל. אילו הוזמנתי לפני עשר שנים, ייתכן שהייתי בא כבר אז. מכל מקום, בואי עתה נובע משיקול אנושי יותר מאשר ספרותי-מקצועי. ישראל שרויה בסכנות, נתונה בצל אימים, וגם זה גורם המדרבן את סקרנותי. אני חוזר ומדגיש, לא דווקא בגלל יהדותי."²

[...]

"נא להתעלם מיהדותי. זו אינה ממלאת תפקיד בהשקפותי, פרט אולי לסממן האוניברסאלי שבי, שהוא כנראה יהודי-טיפוסי. אך זיקה ליהדות כיהודי – אין בי. משום כך לא הייתי להוט עד כה לבוא לישראל, שמבחינתי לא ייצגה שום גבר יוצא-דופן."²

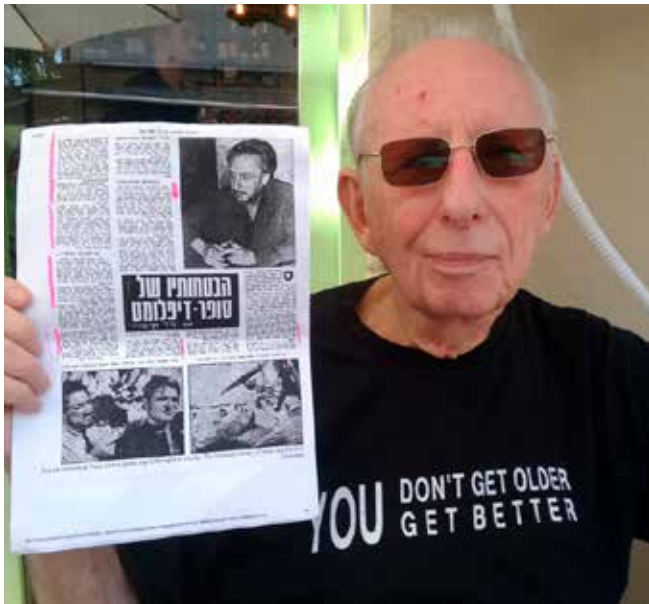
[...]

בואו לישראל יש בו משום הפגנה מסויימת. "סבורני, כי אילו דחיתי את ההזמנה דווקא עתה, במצב היחסים הנוכחי בין צרפת וישראל, היתה בכך משום התחמקות בעלת משמעות, או הפגנה עויינת. או שמא ניתן היה לפרש את הדבר כציינות עיוורת של פקיד ממשלתי?"³ הערתו בדבר "ציינות הפקיד" מכוונת לעובדה שעד היום נחשב רומן גארי כעובד מדינה ונמנה עם סגל שירות-החוץ של צרפת.³

[...]

"בואי לישראל מלווה בהתרגשות וצפיה והמתחות שביחסי צרפת הרשמית עם ישראל אינה מהווה בעיה בשבילי". אכן מגרעותיה של ישראל, לדעתו של גארי, טמונות במעלותיה. כך, על כל פנים, הוא מתרץ את עובדת הגיעו לביקור ראשון בארץ רק 20 שנה אחר קום המדינה. בנושא זה הפליג בהסברים ארוכים בדבר גישתו הקוסמופוליטית, העל לאומית ואל-לאומנית.⁴

כמה ימים לפני שנסע גיל קיסרי, כתב **מעריב**, לפרסום והיה לכתב העיתון בצרפת, הוא פגש בישראל את רומן גארי, שהגיע לביקור של שבוע. במסגרת ביקור זה התקיים הראיון העיתונאי שחלקים נרחבים ממנו מופיעים במאמר זה. "שאלתי אותו – האם אתה יהודי? הוא ענה, 'השם היהודי שלי היה פֶּסֶף ואצלכם, יש מילה פֶּסֶף, אז תסיק את המסקנה בעצמך'. כך הוא ענה לי. לא רצייתי לשאול יותר מידי. באותה תקופה לא היה ידוע שהוא יהודי. התעניינתי לפני שנפגשנו וידעתי שבמקור הוא מפולין, אז הנחתי שהוא יהודי ושאלתי אותו את השאלה הזאת."⁵ שמונה שנים לפני בואו לישראל היה גארי עדיין דיפלומט צרפתי שכהן כקונסול תרבות צרפת בלוס אנג'לס. הוא הוזמן לישראל בידי הממשלה לביקור רשמי, אך לארץ בא לא כדיפלומט אלא כסופר. ייתכן שנסיבות הקשורות לתפקידו הדיפלומטי מנעו ממנו או אסרו עליו לבקר בארץ. ניסיונו להציג את עצמו כמי ש"בועט במוסכמות" אינו מתיישב עם היותו בעברו איש הפקידות הצרפתית ועם העובדה שבביקורו בארץ הוא לא נמנה עם סגל שירות החוץ של צרפת.

גיל קיסרי. צילום: מאיה גז

במסגרת הראיונות העיתונאיים שהעניק בעת ביקורו בישראל, בחר גארי לעסוק בעובדות ובנתונים שסתרו אירועים שהתרחשו. בשיחה על ספרו **הבטחה עם שחר** הוא סיפר לגיל קיסרי על טיפול נפשי לו נזקק לאחר כתיבת ספר אוטוביוגרפי זה: "הכתיבה עצמה נמשכה שלושה חודשים בלבד, אך שנתיים היסטתי אם לפרסם את הספר. חששתי שמא יהיה בכך משום מעשה חשפנות של הנפש. לבסוף החלטתי בחיוב, אך נזקקתי לטיפול נפשי-רפואי חודשים רבים"⁹ עם זאת, בספר עצמו שטח גארי את סלידתו מהפסיכואנליזה הפרוידיאנית והסביר מדוע אינו מאמין בטיפולי נפש.

באותו ספר סיפר גארי על מכתבי אמו שנשלחו אליו במשך שלוש שנים בתקופת המלחמה, והם היו אלה, לטענתו, שעודדו אותו להישאר בחיים. בראיון העיתונאי לגיל קיסרי טען גארי כי המכתבים שמורים בארכיון בפריס: "פרט לדיאלוגים, שבהכרח הם דימוניים, מבוסס הספר כולו על עובדות ומסמכים [...] מכתביה של אמי, השמורים בארכיון הספריה הלאומית בפאריס, יעידו"¹⁰ לאחר מותו של גארי הסתבר שהאם כלל לא כתבה את המכתבים ושמדובר בבדיה שמקובלת בעולם הספרות.

רומן גארי היה מהגר תמידי גם משום שהיה אזרח העולם, והודה בכך: "בעבר לא ייחס רומן גארי חשיבות רבה למוצאו. הוא טרח להדגיש לא אחת, כי מעין בליל של לאומים וארצות קנה שבייתה בעולמו – הוא יהודי, קוזק, טאטרי (?), פולני, ולבסוף – פאטריט צרפתי נלהב. ואין הוא שוכח לציין, שהינו גם אזרח העולם"¹¹.

בראיון שקיימתי עם גיל קיסרי ציין גם הוא את התרשמותו שגארי היה אזרח העולם: "התרשמתי שבשום מקום גארי לא הרגיש שורשי. אפילו כצרפתי לא הרגיש עצמו לגמרי צרפתי. גארי היה אזרח העולם והרגיש עצמו זר ולא מזוהה. תמיד היתה לו גישה של זיקה עולמית-כללית: הוא דיבר הרבה שפות וגר בהרבה מקומות"¹².

גארי למד ב"חדר" עד גיל 11, דיבר אידיש ומעט עברית, והתעניין בעולם היהודי. הדמויות היהודיות גודשות את ספריו. למעשה, בכל הספרים שכתב בשמות בדויים, יש רק ספר אחד, **ליידי ל'**, שבו אין דמות יהודית. הוא הפריך גם את הטענה שהגיע לארץ לא בשל מוצאו היהודי אלא "מסיבות אנושיות", ובהן כוונתו ללמוד על הסכנות שבהן נתונה ישראל. "ישראל לדעתו מעניינת בעיקר משום שהיא דוגמה נפלאה של הישג וניצחון אנושיים. על הסכסוך הישראלי-ערבי אין הוא שש להביע דעתו, אך מציין, כי באורח כללי הוא מצדד בישראל. אולם הוא מוטרד עקב בעיה טראגית ומכאיבה – הפלשתינאים. 'הכרחי למצוא פתרון לכך'. כל שאר ההשקפות הערביות אינן מתקבלות על דעתו"⁶. גארי המהגר הזדהה עם הלאום של המדינה שבה חי. הוא נולד ברוסיה וחי בה את שנות חייו הראשונות, נשאר נאמן לסגנון הכתיבה הרוסי, לאופי של הרומן הטוטלי והאפואסי, והעריץ את טולסטוי ואת דוסטויבסקי. כאשר חי בצרפת, הוא הזדהה עמה ואימץ את השפה הצרפתית, את התרבות הצרפתית ואת אורח החיים הצרפתי. הסיבה שבגללה השתוקק להגיע ללונדון בתקופת מלחמת העולם השנייה הייתה הערצתו לשרל דה גול, נשיא צרפת החופשית. גארי היה פטריוט מטבעו, אלא שבראיון שנתן לעיתונאי מעריב גיל קיסרי, הוא טען כי אינו רגיש למושג "לאום" והשווה את הלאומנות לשוביניזם. הדברים התפרסמו כפשוטם, אלא שבשפה הצרפתית "שוביניזם" פירושו גם "פטריוטיזם". ייתכן שגארי התכוון לומר שהלאומנות אינה שונה מפטריוטיזם. במשפט הבא הוא סתר את עצמו, טען שפטריוטיזם הוא דבר שונה לחלוטין והשווה אותו לאהבת הזולת. כך סגר גארי מעגל של טיעונים סותרים, שנפתח בכך שהוא הגיע לישראל מטעמים אנושיים והסתיים בכך שהפטריוטיות הישראלית היא אהבת הזולת: "אינני רגיש למושג לאום. הלאומנות, לדעתי, אינה שונה במהותה מן השוביניזם. אכן, פטריוטיזם הוא דבר שונה בתכלית. בישראל יש פטריוטים, כלומר אהבת-הזולת. אצל הערבים יש לאומנות שכל כולה שנאת הזולת"⁷. זו לא הייתה הפעם הראשונה שבה השתמש רומן גארי בעיתונות מקומית כדי לקדם את רעיונותיו, גם כשהם עמדו בניגוד מוחלט למציאות או סתרו את דבריו שלו עצמו. גארי היה בעל רצון וחלום להיות אדם אחר. דוגמה מפורשת לרצונו זה יש במכתב שהשאיר לאחר התאבדותו ובו הוא פירט את תחושותיו. המכתב פורסם בעיתונות בחודש מארס 1981, וקיבל את הכותרת "חייו ומותו של אמיל אז'אר".

בשנת 2008 העניקה לי מרים אניסימוב, הביוגרפית של רומן גארי, ראיון שהתפרסם בגלובס. בשנת 2004 היא פרסמה ביוגרפיה עבת כרס בשם **רומן גארי: הזיקית (Romain Gary: Le Caméléon)**. היא הייתה ידידתו הקרובה של גארי במשך שנתיים בצרפת. בראיון סיפרה כי גארי נטה להמציא עובדות בראיונות עיתונאיים במדינות שבהן ביקר כדי לקדם את ספריו:

לגארי היה חוש הומור מפותח, אם כי לא תמיד מובן. כשקיבל את פרס הביקורת על ספרו הראשון **חינוך אירופי**, הוא סיפר לכל אחד מהעיתונאים שראיינו אותו סיפור אחר על חייו. לאחד סיפר שהוריו מניס, לאחר שאביו היה עורך דין בוורשה, לשלישי גילה שהוא בנו של השחקן מוז'קין ולרביעי שאביו היה דוכס. כל הראיונות פורסמו בפרק זמן של שמונה ימים. רומאן אמר שאם הוא היה פוגש ברחוב בחור יווני, תוך רבע שעה הוא היה משכנע אותו שהם גרו באותו רחוב ביוון והלכו לאותו בית ספר, אפילו שהוא לא מדבר ביוונית. זה רומן וזה מה שהיה נחמד אצלו.⁸

פי כמה, שבנס יצא מהן חי [...] בעיצומה של המלחמה גסס בדמשק לאחר שלקה במחלת טיפוס קשה וכולם חשבוהו כבר למת"¹³. גארי נפצע בהתרסקות מטוס שממנה לא שרדו חבריו, ואחרי אשפוז נשלח בחזרה ללונדון.

לאחר שחזר ללונדון הכיר במסיבה שנערכה לחיילים, את לזלי בלנץ' (Lesley Blanch), כתבת ועורכת ביוג האנגלי, שכתבותיה בנושאי ספרות, תאטרון, מוסיקה וקולנוע נחשבו לקובעות דעת קהל. היא אהבה לנסוע ולכתוב ועסקה בעיקר בנושא האוריינטליזם. ספרה במזרח, שעמד להתפרסם, הפך אותה לאחת הכותבות המשפיעות באותה תקופה בבריטניה.

לזלי בלנץ' הייתה בלונדינית וחייכנית ומבוגרת מגארי ב־11 שנה. הוא היה בן שלושים, והיא בת ארבעים ואחת. הם החלו מיד לדבר ברוסית, שפה שהיא למדה, ולזלי הייתה זו שלימדה אותו אנגלית. בלנץ' התרשמה מגארי והודות לה התפרסם בדצמבר 1944 ספרו הראשון, *חינוך אירופי (Forest of Anger)*. ב־1945 הם התחתנו. לפני טקס החתונה התוודה לפניה גארי כי הוא יהודי.

גארי, שכמו כל המצדדים בדה גול בשנות המלחמה, קיבל את התואר Compagnon de la Libération, חזר עם בלנץ' לפרס והתמקם עם שאר גיבורי המלחמה במלון בריסטול. סימון דה בובואר שמעה אותו מספר את סיפורי המלחמה שלו בלה רומרי (La Rhumerie), בשדרות סן ז'רמן דה פרה, סמוך לבית הקפה החביב עליה ועל ז'אן-פול סרטור, לה דה מאגו.

כמו רוב מצדדי דה גול, גם גארי הוזמן לשרת כדילומט צרפתי במשרד החוץ, לה קה ד'אורסיי, אותו החל מיד אחרי המלחמה ב־1946. הזוג גארי-בלנץ' עבר לבולגריה, שם מילא גארי את תפקיד מזכיר המשלחת הצרפתית בסופיה. כעבור שנה הזוג עבר לפריס, לשוויץ, לבוליביה, לניו יורק, ולבסוף ללוס אנג'לס, שם כיהן גארי בתפקיד הקונסול הכללי בשנים 1957-1960. היה זה תפקידו הארוך ביותר במשרד החוץ הצרפתי, ובו השתנו חייו.

בלוס אנג'לס הכיר גארי את מרילין מונרו, את פרנק סינטרה ואת גרי קופר, ובי 1959 הכיר את ג'ין סיברג, שחקנית צעירה שהתארחת בביתו עם בעלה. גארי התאהב בבלונדינית תכולת העיניים מיד. היא התגרשה מבעלה, אך רעייתו לזלי בלנץ' לא הסכימה להתגרש. היא כבר התרגלה לפרשיות האהבהבים של גארי, ולא ייססה להן חשיבות רבה. גארי התעקש והשיג את מסמך הגירושים המיוחל מבלנץ' בתמורה לבית שרכש בעבורה וספר שכתב לה, **ליידי ל**.

גארי חזר לפריס עם סיברג. הוא התפטר ממשרד החוץ הצרפתי והתרכז בכתיבה, וסיברג הפכה לסמל של התקופה. נערות צבאו על מספרות פריס כדי לקצץ את שערן בסגנון הנערי שבו הופיעה בסרט **עד כלות הנשימה** לצד ז'אן-פול בלמונדו בבימויו של ז'אן-לוק גודאר. ב־1963 נולד לסיברג ולגארי בנם היחיד, אלכסנדר דייגו גארי.

מכל עיסוקיו – טיס, דיפלומטיה וספרות, העדיף גארי את האחרון. במהלך חייו פרסם 32 ספרים בחמישה שמות: פרנסואה מרמונט, רומן גארי, פוסקו סינבלדי, טון בוגאט ואמיל אז'אר.

שנה לאחר התאבדותו התפרסם ספרו האחרון, **עפיפונים** (1981), שעליו עבד בשנות חייו האחרונות. אפילוג הספר הוא אחד ממכתבי ההתאבדות הרבים שהשאיר גארי אחריו, והוא העניק לו את הכותרת **חייו ומותו של אמיל אז'אר** (1981). במכתב הזה, שמוען לקהל קוראיו

סיפור חייו של גארי מבהיר עד כמה ניטע בו מרגע לידתו היצר להגר. הוא נולד בשם רומן קצב (Roman Kacew) בוויילנה למשפחה יהודית מסורתית. אביו אריה (לייב) קצב, התחתן עם אמו, נינה (מינה) קצבה. האב, ממשפחת פרוונים עשירה בעלת קשרים רבים בקהילה היהודית, החליט לבחור לאישה את נינה המבוגרת ממנו בשנים רבות, שהייתה גרושה מבעלה הראשון.

רומן, בנם היחיד של בני הזוג, היה בבת עינה של אמו. היא דאגה שילמד שפות רבות בצד נימוסים, נגינה, ציור וכתיבה. אריה יצא מהבית עם לידת בנו כדי להילחם במלחמת העולם הראשונה ולא ראה את בנו היחיד בשנות חייו הראשונות. כשהיה בן 11 נפרדו הוריו. אביו עזב את אמו לטובת אישה אחרת, והקים משפחה חדשה. נינה, אם חד הורית מבוגרת, גרושה פעמיים ופרנקופילית מושבעת, החליטה להפוך את בנה לגבר שבגברים בסגנון הצרפתי.

ב־1928, כשהיה בן 14, לקחה אותו אמו לצרפת. השניים השתקעו בניס, העיר הדרומית, שהייתה באותה תקופה עירת מרפא. נינה ניהלה פנסיון מקומי קטן ורומן החל את חייו מחדש בין ילדי המהגרים שהגיעו למקום. הוא נהנה מחיי חברה תוססים, השקיע את מרצו בלימודים ונהנה מאווירה שונה לחלוטין מזו שהכיר עד אז. אך מצבם הכלכלי של האם והבן לא היה טוב.

לאחר שסיים את לימודיו התיכוניים ואת בחינות הבגרות, נסע רומן ב־1933 לאקס-אן-פרובנס (Aix-en-Provence). שם כתב בבית קפה את הרומן הראשון שלו, **יין המתים**, וסיים אותו בתוך פחות משנה. הוא שלח את כתב היד לבתי הוצאה לאור, אך אף לא אחד מהם קיבל אותו, והרומן לא נדפס.

כשנה לאחר נסיעתו לאקס-אן-פרובנס, הצפין גארי ועבר לגור בפריס. הוא נרשם לבית הספר למשפטים ברחוב סן ז'אק. החיים בעיר הבירה היו אמנם קשים מבחינה כלכלית לבנה של המהגרת מניס, אך רומן רצה לחוות חוויות מגוונות לפני גיוסו לצבא, והחליט לשהות בעיר עם חברי ילדותו מניס. הוא התגורר ברובע הלטיני והתקשה לסיים את שנת הלימודים הראשונה, תוך כדי שהקדיש את רוב מאמציו להסתרת עובדת היותו אביון.

ב־1935, במלאת לו 21, הוא קיבל אזרחות צרפתית ושלוש שנים מאוחר יותר התגייס לחיל האוויר הצרפתי. הוא סיים קורס טייס בציונים בינוניים וגילה שאין מאפשרים לו לטוס בגלל היותו יהודי שהתאזרח זה לא כבר. ב־1940 קיבל אישור לטוס, ונסע לניס כדי להביא את הבשורה לאמו. הוא מצא אותה בבית החולים. זו הייתה הפעם האחרונה שהאם והבן ראו זה את זה.

רומן ואמו לא ידעו שממשלת וישי שהונהגה על ידי הרייך השלישי, החלה בשנת 1943 בחקירה שמטרתה הייתה לשלול את אזרחותו של רומן קצב בגלל מוצאו היהודי. על ראשו ריחפה סכנת מאסר והוא יועד להישלח למחנה ההשמדה אושוויץ ברכבות שיצאו מצרפת. רומן, אופטימי מטבעו ומאמין בצרפת שהפכה למולדתו, התעלם ממרשל פטן והקשיב לגנרל דה גול.

שרל דה גול הגיע ללונדון ב־16 ביוני 1940. רומן החליט לעבור בעקבותיו לבריטניה ולהצטרף ל־France Libre (צרפת החופשית) עם שלושה מחבריו לטייסת. הוא העביר חלק מהמלחמה בצפון אפריקה ושם החליף את שם משפחתו מקצב לגארי, שמשמעותו ברוסית "שרוף!". בשירותו הצבאי "הוא" חי באפריקה עם נערה מהילדים שנגועה בצרעת, היו לו הרפתקאות אהבים והרפתקאות אחרות, מסוכנות

כשראיתי אותו במיקרה יושב בלובי המלון עם קבוצת צעירים ומדבר איתם. הוא דיבר בפתיחות, התעניין לשמוע אותם, קדיש להם את הזמן ולא עסק רק בענייני ספרות. הוא היה אדיב אבל ענייני¹⁷.
בשנת 1970 פרסם גארי בעיתון *France Soir* סדרת כתבות שתיארו במקורות את הדרך שעשה מג'בוטי לתימן בחיפוש אחר רכיב האנושיות שקיים באדם. כותרת סדרת הכתבות הייתה "אוצרות הים האדום". הכתבות התפרסמו כספרון בשנת 1971 בהוצאת גלימר.¹⁸ "חייתי עם קבוצת הנוודים"¹⁹, הוא כתב. ייתכן בהחלט שזו הקבוצה הקבועה היחידה שאליה השתייך גארי מאז ומעולם.

הערות

- 1 "לישראל הגיע גארי רק עתה, אך בארץ־ישראל כבר שהה. בתקופת מלחמת העולם השנייה שירת כטייס בצבא 'צרפת החופשית' ויחידתו, שמנתה שישה מפציצים מדגם 'בלנהיים', הוצבה ליד עכו ('עברתי היום ליד שדה־התעופה של אותם ימים. אין לו זכר'). אחת המשימות העיקריות של היחידה היתה לתקוף צוללות־אויב המתקרבות לחופי הארץ". גיל קיסרי, "הבטחותיו של סופר־דיפלומט", *מעריב*, יום שישי, 14.3.1969, עמ' 67 (להלן: קיסרי, "הבטחותיו").
- 2 שם, עמ' 66.
- 3 שם, עמ' 66-67.
- 4 שם, עמ' 66.
- 5 ראיון עם גיל קיסרי, 28.10.2016, תל אביב.
- 6 קיסרי, "הבטחותיו", עמ' 66-67.
- 7 שם.
- 8 מ' נסטלבאום, "הרומאן הסודי", *גלובס*, 30.10.2008, נדלה ב־18.1.2016 מתוך <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000393060>
- 9 קיסרי, "הבטחותיו", עמ' 66.
- 10 שם.
- 11 מ' אבישי, "עולמו רבי־הפנים של רומן גארי", *מעריב*, יום שישי, 14.3.1969, עמ' 27 (להלן: אבישי, "עולמו").
- 12 ראיון עם גיל קיסרי, 28.10.2016, תל אביב.
- 13 אבישי, "עולמו", עמ' 27.
- 14 ר' גארי, *חיי ומותו של אמיל אז'אר*, תל־אביב 1983, עמ' 339.
- 15 קיסרי, "הבטחותיו", עמ' 66.
- 16 שם.
- 17 ראיון עם גיל קיסרי, 28.10.2016, תל אביב.
- 18 R. Gary, *Les trésors de la mer Rouge*, Paris, Gallimard, 1971
- 19 שם, 14.

העתידי, הסביר גארי את המניעים שהביאו אותו להחלטה לפרסם בשם העט אמיל אז'אר מבלי שאיש ידע שהוא זה שעמד מאחורי הפרסומים הללו. במכתבו כתב: "להתחיל מחדש, לחיות מחדש, להיות אחר – זה היה לי הפיתוי הגדול בחיי [...] לעצמי הייתי תמיד אחר"¹⁴.
בליל המדינות והערים שבהן התגורר, השפות שדיבר וכתב, התרבויות שהכיר והזהויות שלקח לעצמו יצרו בגארי את הרצון, הצורך והתשוקה להגר ממקום למקום תוך שהוא חוזר וממציא עצמו מחדש. הוא עשה זאת במסגרת עבודתו כדיפלומט צרפתי מחוץ לגבולות הרפובליקה, וגם לאחר שסיים את עבודתו הוא גר במקומות שונים בעולם תקופות קצרות וארוכות ואף רכש בתים בחלק מהמקומות:
כסופר אני נמשך לארצות נחשלות, בשלב התפתחות, שהיוצא דופן מרובה בהן על המקובל. למשל, מכסיקו, שיש בה עדיין ריקבון שהוא מורשת העבר; או אפריקה הפראית והנחשלת. ספרי "שורשי שמים" [...] מוקדש לאפריקה. אמרו כי היתה בספר מעין נבואה משום שחזיתי את עתידה של אפריקה. זה מוזר, שכן שהסתמכתי רק על זכרונות רחוקים ומעורפלים על יבשת ותושביה, שכמעט אינם מוכרים לי. אך דווקא הזרות היא המעניינת את הסופר שבי.¹⁵

גארי הסביר זאת לאחר שהתייחס לסיבות ביקורו בישראל. ייתכן שזו לא הייתה כוונתו, אך האם, אולי שלא במתכוון, הוא השווה את ישראל למדינת עולם שלישי, מדינה מתפתחת שאינה מגובשת ובשלה כמדינות באירופה ובארצות־הברית? לא מן הנמנע שזו הייתה פרובוקציה נוספת של גארי שבאה להתסיס את ציבור הקוראים הישראלי כדי לזכות בתשומת לב. בראיונות בישראל הוא התייחס לישראלים ולרצונו לשזור את דמותם בעלילות סיפוריו וספריו, דבר שעשה כמה שנים קודם לכן, כסיפור קצר בשם "בטלן הסקי" שפרסם במגזין אמריקני:
את דמיונו הפורה אומר רומן גארי להפעיל בתיאור דמויות של ישראלים באחד מספריו הבאים. "אינני זקוק, ובפירוש איני רוצה, לישראלים מציאותיים שישמשו דגמים לגיבורי. בעבר הרביתי לשלב בספרי דמויות של יהודים אך לא של ישראלים, שהם שונים בתכלית. אך גם כשאכתוב על ישראלים לא תיתרחש העלילה בישראל. רצוני להכניס את ישראלים שלי למסגרת של אווירה בלתי נורמלית, אקזוטית, חולנית כלשהו, כפי שנהגתי ברוב ספרי, בעוד שכאן, בישראל, כולם בריאים, הכל נורמלי וסביר"¹⁶.

התרשמותו האישית של גיל קיסרי מגארי הייתה שהוא ג'נטלמן אמתי. בראיון עמו הוא אמר: "אחרי שראיינתי את גארי במסעדה, הגעתי למלון שלו כדי להציג בפניו את הכתבה שהתפרסמה ב'*מעריב*'. התרשמתי

רופאים - עיתונאים: שילוב שאינו נדיר

אבי עורי

אברהם בניש (1811-1878)

סופר ועיתונאי יהודי ציוני יליד בוהמיה. הוא למד רפואה בווינה, אך לא ניגש לבחינות. כן למד יהדות בפראג, והקים אגודת סטודנטים יהודים. בווינה נפגש עם השר הצרפתי-יהודי אדולף כרמיה, ממייסדי חברת כל ישראל חברים (אליאנס), שקישר אותו עם מונטיפיורי. בשנת 1941 עבר ללונדון תרגם לאנגלית את התנ"ך. נלחם במאמרי באנטישמיות. היה עורך הג'ואיש כרוניקל בשנים 1864-1869 ופעל להקמת התאחדות יהודי אנגליה, שהוקמה בשנת 1871.

יהודה ברש (1815-1863)

יליד ברודי שבאוקראינה, והיה מראשוני מנהיגי יהדות רומניה. ב-1841 הוא ברח מגליציה לגרמניה ולמד רפואה בברלין. פרסם על החסידות בפולין ועל הפילוסופיה הדתית היהודית. עבד כרופא ברומניה. ממניחי היסוד לספרות המדעית בשפה הרומנית. פרסם ספרי טבע ובוטניקה וייסד בית ספר חילוני יהודי. פרסם עיתונים וספרים. לחם לזכויות שוות ליהודים. מת בבוקרשט.

בוקי בן יגלי (1846-1917)

ד"ר יהודה לייב בן בנימין קצנלסון היה רופא, עיתונאי, חוקר, סופר, פעיל בחובבי ציון, והעורך הראשי של האנציקלופדיה היהודית הרוסית. נולד ומת ברוסיה, וביקר לזמן קצר בארץ ישראל. נמנה עם מקימי אגודת חובבי שפת עבר ברוסיה, וכתב ספר על הרפואה בתלמוד: התלמוד והכמת הרפואה, ברלין: הוצאת חיים, תרפ"ח-1928.

לאורך ההיסטוריה פנו רופאים לעיסוקים נוספים, שלעתים היו רחוקים מאוד מענפי הרפואה. אפשר להסביר עובדה זאת בדחפים אינטלקטואלים, בתחושת מעורבות חברתית-פוליטית, אולי בקוצר ידה של הרפואה בימים ההם. רבים המשיכו בעבודתם הרפואית במקביל לעיסוקם כסופרים או כמשוררים, כפוליטיקאים, כמרגלים, כאנשי חינוך, כאנשי מדע בשטחים אחרים, ועוד. בסקירה זו אתרכו בכמה רופאים ממוצא יהודי שתרמו לעיתונות הכללית. אין הסקירה דנה ברופאים שכתבו בעיתונים רפואיים בלבד.

קרל לודוויג ברנה (Karl Ludwig Börne; 1837-1786)

שמו היהודי היה יהודה לייב ברוך. מסאי ופובליציסט גרמני ממוצא יהודי, בנו של בנקאי, יעקב ברוך. קיבל חינוך יהודי וב-1802 נשלח לברלין ללמוד רפואה. הוא גר בביתו של ד"ר מרקוס הרץ, שהיה מרכז אינטלקטואלי (עם באי ביתו נמנו פרידריך שלגל ואלכסנדר פון הומבולד), והתאהב באשתו היפה והחכמה של הרץ, הנרייטה. בעידודה עזב את ברלין ופנה ללמוד רפואה ופילוסופיה בהאלה ובהיידלברג. לאחר מכן נטש את העיסוק ברפואה, פנה לעסוק בפילוסופיה באוניברסיטת האלה והצטרף לארגון "הבונים החופשיים היהודים". בשנת 1818 התנצר ושינה את שמו לקרל לודוויג ברנה. היה סופר, מבקר תאטרון ועיתונאי. פרסם מאמרים אנונימיים בעיתונים *Frankfurter Journal*, *Literatur-Blatt*, *Berty's Iris*. לאחר מהפכת יולי 1830 שלח מאמרים בצרפתית לעיתון *Réformateur* בעריכתו של פרנסואה ונסן רספאי (Raspail) וב-1834 כתב בעיתון *La Balance*. ברנה קבור בבית הקברות פר לשז בפריס; פסל ראשו עוצב בידי האמן דוד ד'אנג'ה (David d'Angers, 1788-1856).

יהודה לייב קנטור (1849-1915)

יליד וילנה, היה רב (למד בז'יטומיר, ולימים מונה לרב הראשי של וילנה ושל ריגה), רופא, עיתונאי וסופר. אביו היה חזן ("קנטור"). קנטור למד רפואה בברלין, אך לא עבד במקצועו. בעת לימודיו פרסם בפסבדונים מאמרים באידיש, ברוסית, בעברית ובגרמנית ברוח ההשכלה בעיתונים רבים. משנת 1879 ועד 1884 ערך קנטור בפועל את העיתון **הצפירה** בברלין. משנת 1884 ערך את השבועון היהודי-רוסי **רוסקי יברי** (היהודי הרוסי). קנטור חולל שינוי משמעותי בעיתונות העברית ובלשון התקשורת היהודית כשייסד בשנת 1886 את היומון העברי הראשון **היום** עם דוד פרישמן ועם בוקי בן יגלי (יהודה לייב צנלסון), גם הוא רופא. העיתון ראה אור בסנט פטרבורג במשך שנתיים.

בכתב העת הרפואי האנגלי המוביל, *Lancet*, התפרסם הקטע הבא ב-1962: "יש שמאמינים שהדחק מתגבר עקב עלייה בקצב החיים בעת המודרנית [...] אך נושא זה כבר נדון בעבר, למשל, כדי להסביר אפשרות של עלייה במספר ההפרעות הנפשיות. כך דיווח ד"ר מקס נורדאו לקוראיו ב-1895 שנדפסו יותר ספרים בגרמניה, ומספרם עלה מ-1,100 ל-18,700, ובאנגליה עלה מספר המכתבים הנשלחים בדואר מ-277 מיליון ל-1,299 מיליון. נורדאו סבר כי התוצאה עלולה להיות עייפות של מערכת העצבים של המין האנושי, כי לא יהיה מספיק זמן לעכל את החידושים וההתפתחויות המדעיות. כך נוצרה ה"סחרחורת" של החיים המוטרפים". על האיוולת שבדברים אלה ועל ההנחות המופרכות בספרו **התנוונות** עמדו כבר קרין עורי ואחרים.⁴

בקונגרס הציוני השני (1898) קרא נורדאו להחזרת "היהדות השרירים האבודה", להחזיר ל"יהודי הגלות" את תדמית "היהודי הלוחם", ובכך לתת מענה לתחושות ההשפלה של היהדות באירופה ולתופעת האנטישמיות. השיקום הפיזי של היהדות, לדעת נורדאו, קודם אף לשיקומה המוסרי והפוליטי. מקס נורדאו נפטר בשנת 1923 בפרס וב-1926 הועברו עצמותיו לקבורה בבית הקברות טרומפלדור בתל-אביב.

גרשון לוי (1866-1939)

יליד לובלין, היה חלוץ בריאות הציבור היהודי בפולין וקידם תרבות יהודית. הוא היה איש יוצא דופן אך גם אופייני לתקופתו. גדל בבית מסורתי שהייתה בו מוסיקה ותרבות יהודית. עם זאת הוא למד בבית הספר התיכון החילוני בראדום. בשנים 1890-1895 למד רפואה בוורשה ולאחר מכן התמחה ברפואה פנימית בבית החולים היהודי בוורשה. היה ממייסדי ארגון "הזמיר" לעידוד התרבות הכללית בקרב היהודים, וידיד קרוב מאוד של שלום עליכם. ב-1897 ערך מוסף מיוחד על בריאות הציבור ביומון **הצפירה**. ב-1905 השתתף כרופא במלחמת רוסייה-יפן, ושלה כתבות ומכתבים לעיתון **הצופה** שיצאו לימים כספר.⁵ בתום המלחמה שב חזרה לבית החולים בוורשה וחבר לארגון BRIUS-ZDROWIE במאבק במחלת השחפת. הוא כתב בשבועון היהודי פולני *Nasz Przegląd*. וגם ערך את עיתונו של ארגון הבריאות היהודי *TOZ* (Towarzystwo Ochrony Zdrowia).

ב-1888 נסגר העיתון לאחר שלא עמד בתחרות עם המליץ **הצפירה**.¹ לאחר היום והירחון הספרותי-מדעי **בן-עמי**, ערך גם את השבועון האידי היחיד ברוסיה, **דאס יודישעס פולקסבלאט** (1888). הוא נמנה עם מי שחשבו שההשכלה תרפא את חוליי האומה.²

מקס נורדאו (1849-1923)

נולד בשם שמעון (שמחה) מקסימיליאן (מאיר) ז'ידן־פלד בבודפשט ולמד רפואה שם. מילדותו פרסם מאמרים בעיתונות. ב-1867 היה לכתב בעיתון **פסטר לוי** ובצד זה תרם מעטו גם לעיתונים בעלי מוניטין באותה תקופה: *La Nacion* (בואנוס איירס), *Neue Freie Presse* (וינה), *Vossische Zeitung* (ברלין). ב-1880, לאחר שנתיים שבהן עבד כרופא בבודפשט, נסע לפריס והשתלם אצל הנירולוג הידוע ז'ן מרטן שרקו. הוא השתקע בפריס ובמקביל לעבודתו הרפואית, ואחר כך במקומה, התפרסם כסופר, כעיתונאי ולימים גם כפעיל מרכזי בתנועה הציונית. נורדאו נחשב פסיכיאטר, אך הוא עבד קודם לכן במחלקות לרפואת נשים ואף כרופא כללי.

בשנת 1909 כתב ד"ר מקס נורדאו: "הרבה שנים לא היה לי מגע עם היהודים במקום מושבי הנוכחי בפריס, והקשר היחיד שעוד קשר אתי אל אחיי ולאמי החרדית, יחוסי במשפחתי שעליו גאוותי. רק התפשטות האנטישמיות עורר בי את הכרת חובותיי לעמי והיוזמה לכך באה מצד ידיד הרצל [...] הוא הראה לי את הדרך למילוי חובותי לעמי פעל כסגנו למעשה של הרצל ואח"כ כנשיא התנועה הציונית". בזמן מלחמת העולם הראשונה גלה נורדאו לספרד בגלל היותו אזרח האימפריה האוסטרו-הונגרית. ספריו בגנות הספרות והאמנות המודרנית גרמו שייחשב לשמרן וקלריקל.³

WP.Cesnia Grandevna Rok XVII Nr. 245 (8945) A B C D E Warszawa dn. 2 września 1939 r. sobota

Nasz Przegląd Dzisiejszy numer zawiera 12 stronik

ORGAN NIEZALEŻNY WYCHODZI CODZIEN ZRANA W DNI POWSZEDNIE, NIEDZIELE I ŚWIĘTA NUMER POJEDYŃCZY 20 GR.

ADRES REDAKCJI I ADMINISTRACJI NOWOLIPKI Nr. 7. TELEFONY ADMINISTRACJI 23-33-11, 23-47-22, 23-47-23, 23-47-24, 23-47-25, 23-47-26, 23-47-27, 23-47-28, 23-47-29, 23-47-30, 23-47-31, 23-47-32, 23-47-33, 23-47-34, 23-47-35, 23-47-36, 23-47-37, 23-47-38, 23-47-39, 23-47-40, 23-47-41, 23-47-42, 23-47-43, 23-47-44, 23-47-45, 23-47-46, 23-47-47, 23-47-48, 23-47-49, 23-47-50, 23-47-51, 23-47-52, 23-47-53, 23-47-54, 23-47-55, 23-47-56, 23-47-57, 23-47-58, 23-47-59, 23-47-60, 23-47-61, 23-47-62, 23-47-63, 23-47-64, 23-47-65, 23-47-66, 23-47-67, 23-47-68, 23-47-69, 23-47-70, 23-47-71, 23-47-72, 23-47-73, 23-47-74, 23-47-75, 23-47-76, 23-47-77, 23-47-78, 23-47-79, 23-47-80, 23-47-81, 23-47-82, 23-47-83, 23-47-84, 23-47-85, 23-47-86, 23-47-87, 23-47-88, 23-47-89, 23-47-90, 23-47-91, 23-47-92, 23-47-93, 23-47-94, 23-47-95, 23-47-96, 23-47-97, 23-47-98, 23-47-99, 23-47-00.

ODEZWA PANA PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ. OBYWATELE RZECZYPOSPOLITEJ!

NOCY DZISIEJSZEJ ODWIECZYNY WROG NASZ ROZPOCZĄŁ DZIAŁANIA ZACZEPNĄC WOBEC PAŃSTWA POLSKIEGO, CO STWIERDZIĄM WOBEC BOGA I HISTORII. W TEJ CHWILI DZIEJOWEJ ZWRACAM SIĘ DO WSZYSTKICH OBYWATELI PAŃSTWA W GŁĘBOKIM PRZEKONANIU, ŻE CAŁY NAROD W OBRONIE SWOJEJ WOLNOŚCI, NIEPODLEGŁOŚCI I HONORU SKUPI SIĘ DOKOŁA WODZA NACZELNEGO I SIĘ ZBOJNYCH ORAZ DA GODNĄ ODPOWIEDZ - KAPITAŃSKOWI JAK TO SIĘ JUŻ NIEKRAZ DZIAŁO W HISTORII STOSUNKÓW POLSKO NIEMIECKICH. CAŁY NAROD POLSKI, POBŁOGOSŁAWIONY PRZEZ BOGA, W WALCE O SWOJĄ ŚWIĘTĄ I SŁUSZNĄ SPRAWĘ, ZŁEDNOŻONY Z ARMIĄ, POJDZIE RAMIĘ PRZY RAMIENIU DO BOJU I PEŁNEGO ZWYCIĘSTWA.

(-) IGNACY MOSCICKI

לחוו"ל. ב-1912 שב לרוסיה וערך את רביצ'יה גזטה. שירת ככירורג תקופה קצרה במלחמת העולם הראשונה ושוב הוגלה לסיביר. ב-1917, לאחר המהפכה, יצא לחופשי ומונה לסובייט העליון. ב-1922 נאסר שוב. שנה לאחר מכן יצא להמבורג לנסס האינטרנציונל הסוציאליסטי. בשנים הבאות ערך בפריס ובברלין את העיתון סוציאליסטיצ'סקי ווסטניק ופרסם מאמרים גם בנובי פוט. ב-1940 התיישב סופית בניו יורק.

אדולף אברם שטוירמן רודיון (1872-1918)

משורר ועיתונאי סוציאליסט רומני מיאסי. תחילה עבד כרופא, אך לאחר מכן הקדיש עצמו לספרות ועיתונאות. בילדותו פרסם שירים ב-'Drapelul' (הדגל) וסיפורים ב-'Opinia Perdaful' (דעה), כתב בעיתון השמאלני 'Opinia Jurnalul Răsăritul' (העיתון) וכן בעיתון הציוני 'Răsăritul' (הזריחה).

הוא פעל לשחרור היהודים ולטמיעתם בחברה הכללית. היה פעיל זמן מה בחובבי ציון. בתחילת מלחמת העולם הראשונה כתב לעיתון 'Seara' (ערב). הוא גויס כרופא צבאי לתקופה מסוימת במלחמה. בעקבות דיכאון ממושך התאבד.⁷

הודעת המול.
מועד החתימה לשנה הבאה 1898 קרוב לנוא, והגנו מבקשים את החתומים הנכבדים להודיש את חתימתם במקום האפשרי, כי לרגלי רבנו והתנאים לתקופת השנה יש אשר יכבדו הדבר לשלוח את הגיונות בלי מעצור, ולכן טוב כי יהיו ויזיזו מקדישים לשלוח כמף חתימתם ישר אל הרדקציה.
תשורות להרנו הצפירה.
אם אמנם עזרתנו הראשית והעיקרית היא נריכת מה'ע כעצט, בבי' חן תשורות לא יחס, למען הביא ברכה לקוראי הצפירה דברים תדשים וסועיל ים.
התשורה הראשונה אשר יקבלו הנמניו, הוא ס'ר חרש, נדוץ ככל ארם,
חינו וארך ימינו
(היוענא פאפולצ'יית). ערוך עפי' מיטב ספרי ההוינעא החרשים, בלשון צחה וקלה ובמנגון שוה לכל נפש, מאה י. דה. זאנאראדסקי, עם ספוא, נוספות ופולאים מאה.
דאקטאר גרשון לעווין.
הם' הוה נמצא ביינו ערוך כולו, גם סלאכת הרפסחו כבר החלה, ואוהו יקבלו החתומים בכרף אוהר שלם.
מלכד הם' חיינו וארך ימינו' נציא לאור את הברך השני מן הם', פאפאק וערתו'ן אלוהר הרפסת הם' הוה ירחא אך לשכת שלימתו, ולציוהו ולוקק עינו, כי במשך הוטן נוספו לו חסרים נכבדים בתקיותו וכסיוע חכמי ישראל אשר עזרו על ידיו. עפי' התלק נראשון יודעים קוראנו, כי אין אות סלאכת התקנה, אבל הוה עוברת שלסה עם הוספת סוובה של תעוה וסראי מקויות מסקור ראשון. וכן יודיה

ישראל איזידור אלישיב (1873-1924)

היה רופא נירולוג ומבקרה של הספרות העברית והאידיית במזרח אירופה וכתב בשם העט "בעל מחשבות". הוא למד בישיבה של תנועת המוסר, אך גם מתמטיקה, גאוגרפיה וגרמנית. הוא השלים את לימודיו התיכוניים בשוויץ ולמד רפואה בברלין ובהידלברג. עבד כרופא בקובנה, בוולנה, בריגה, בוורשה ובסנט פטרסבורג. במלחמת העולם הראשונה שירת כרופא בצבא הפולני. נודע ברבים כמבקר וכמי שפרסם את מי שכתבו באידיש ובעברית כמו שלום עליכם, מנדלי מוכר ספרים, י"ל פרץ, נחום סוקולוב, חיים נחמן ביאליק, שלום אש, ה' לייזיק, דוד ברגלסון ואחרים. האמין שהתרבות היהודית היא דו-לשונית ופרסם מאמרים רבים בעיתונות היהודית.⁸

הודעת המול.
מועד החתימה לשנה הבאה 1898 קרוב לנוא, והגנו מבקשים את החתומים הנכבדים להודיש את חתימתם במקום האפשרי, כי לרגלי רבנו והתנאים לתקופת השנה יש אשר יכבדו הדבר לשלוח את הגיונות בלי מעצור, ולכן טוב כי יהיו ויזיזו מקדישים לשלוח כמף חתימתם ישר אל הרדקציה.
תשורות להרנו הצפירה.
אם אמנם עזרתנו הראשית והעיקרית היא נריכת מה'ע כעצט, בבי' חן תשורות לא יחס, למען הביא ברכה לקוראי הצפירה דברים תדשים וסועיל ים.
התשורה הראשונה אשר יקבלו הנמניו, הוא ס'ר חרש, נדוץ ככל ארם,
חינו וארך ימינו
(היוענא פאפולצ'יית). ערוך עפי' מיטב ספרי ההוינעא החרשים, בלשון צחה וקלה ובמנגון שוה לכל נפש, מאה י. דה. זאנאראדסקי, עם ספוא, נוספות ופולאים מאה.
דאקטאר גרשון לעווין.
הם' הוה נמצא ביינו ערוך כולו, גם סלאכת הרפסחו כבר החלה, ואוהו יקבלו החתומים בכרף אוהר שלם.
מלכד הם' חיינו וארך ימינו' נציא לאור את הברך השני מן הם', פאפאק וערתו'ן אלוהר הרפסת הם' הוה ירחא אך לשכת שלימתו, ולציוהו ולוקק עינו, כי במשך הוטן נוספו לו חסרים נכבדים בתקיותו וכסיוע חכמי ישראל אשר עזרו על ידיו. עפי' התלק נראשון יודעים קוראנו, כי אין אות סלאכת התקנה, אבל הוה עוברת שלסה עם הוספת סוובה של תעוה וסראי מקויות מסקור ראשון. וכן יודיה

פידודר דן (1871-1947)

פסבדונים של פידודר איליץ גורביץ, יליד סנט פטרסבורג ומנהיג סוציאלי-דמוקרטי רוסי יהודי, רופא בהשכלתו שהצטרף לתנועה הסוציאליסטית ב-1898 והוגלה לראשונה לסיביר לשלוש שנים. עם זאת התפרסם כעיתונאי ופוליטיקאי, לא כרופא. ב-1902 כתב בעיתון המחתרתי של לנין, איסקרה. ב-1903 שוב נשלח לסיביר אך הצליח לברוח לחוו"ל. הוא שב לרוסיה ב-1905 וב-1908 שוב ברח

המבוגרים, ועוד יותר הילדים, מקיפים אותם ועוקבים אחר תנועותיהם המגוחכות, לעתים הבלתי נימוסיות. וסכנות ללא מספר בחיזיון הזה - סכנה לחולים אשר בכל רגע הם יכולים להזיק לעצמם; סכנה לילדים שהתרשמותם מן החיזיון הזה עלולה בנקל להשאיר עקבות פטליים בנשמותיהם הרוכות; סכנה לבני־אדם, לבהמות, לבנינים - באשר סכין, אבן, גפרור יכולים כאן לגרום אסון... רק בית־חולים ממשלתי אחד לחולירוח קיים בארץ, זה שבבית־לחם, והוא קטן מאד, בהכילו אך 60 מיטות. עד הזמן האחרון לא השתמשו בו היהודים, כי הפרסונל המדיציני העיקרי - הרופא והאחות הראשית - אינם יודעים לא עברית ולא אידיש. ואם קשה לכל חולה להיכנס לבית־חולים על מנת להיות בו בבחינת אילם, על אחת כמה וכמה קשה הדבר לחולירוח, אשר אמצעי־המגע שלהם עם סביבתם מוגבלים הם גם כששפתם אדם. אין לתאר את מצבו של חולה־הרוח, אשר אי־אפשר להסביר לו גם את הדברים המעטים ששכלו הרעוע מסוגל להשיגם, וגם מחוסר הוא כל יכולת להביע את רצונו או לספר על החסר לו ועל המענה אותו. אולם כה חמור הוא מצב החולים היהודים ומשפחותיהם, שהם הוכרחו להתגבר גם על המכשול הזה והתחילו להשתמש בבית־חולים הממשלתי - בחשבון ממוצע הם תופסים בו כשלושים מיטות, ואולם המספר הפעוט הזה אין בכוחו להספיק גם מעט מן הדרוש.

יש גם בית־חולים יהודי לחולירוח של "עזרת נשים" בירושלים, מוסד שנוצר והתפתח אך הודות לזימה ולעבודה המסורה של אחדות מנשי ירושלים, בייחוד של מרת [צפורה] פינס המנוחה [אשת חיאל מיכל פינס] ושל בתה מרת [איטה אשת דוד] ילין. על התרומות קיומו ומשום כך אינו בטות. להלכה הוא מכיל חמישים מיטות, ולמעשה יש בו כשבעים חולים. אי־התאמה זו בין התוכנית והמצאות אינה יכולה לבלי להשפיע על הסידורים.¹¹

וכך הגיב על צמצום מספר הרישיונות לרופאים בארץ ישראל המנדטורית:

אם חשב משהו, שהשלטון הארצישראלי עלול להתרשם מארגומנטציה שקולה, ולחזור בו מטעות שטעה בדבר־הלכה, הרי בא העתון הרשמי עם מכסת הרישיונות לרופאים לשנת 1936, ושם לאל סברה זו. התיקון ל"פקודת הרופאים", שנתפרסם בשנה שעברה ומסר רשות לידי השלטון להגביל את מספר הרישיונות הניתנים לרופאים, זכה לספרות עשירה מאד ורב־תנימוקים. האבסורדיות היישובית והמקצועית והשרירות האנושית שבתיקון הוכחו למעלה מכל ספק. לא נשמעה מלה אחת להגנתו, לא רק מפי השלטון - לדבר זה הורגלנו - אלא גם מפי העתונות הערבית, אשר דרשה את הדבר, והעניין נכנס לתקפו. ועתה נתבשרנו: חמישים רישיונות לשנה שלמה, בתורת מכסימום! ומה יהיה למעשה, טרם ידענו.

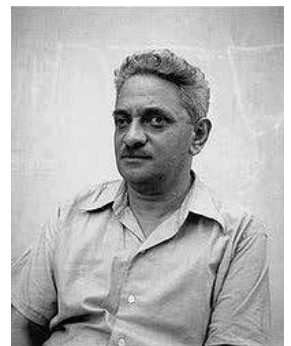
עליידי קביעת עצם המכסה בהתחלת השנה ולשנה שלמה, כשלכאורה אין לדעת עדיין מה יהיה גידול הישוב העברי במשך שנים־עשר חודש אלה שלפנינו ומה תהיה מידת הצורך בכוחות רפואיים חדשים, הוכיח השלטון, שלא נימוקים ישוביים או מקצועיים אלא נימוקים פוליטיים גרידא - רצון להגביל את ריבוי היהודים במקצוע ידוע - הניעו את הממשלה למעשה. ואין על כן כל פלא בדבר, שהנימוקים שלנו לא נקלטו באוזני השלטון, כי הבידור היה בשטחים שונים. הנהלת הסוכנות והעתונות העברית דיברו לגוף העניין הנדון - והשלטון בשלו: "פן ירבו", והמספר העלוב של הרישיונות שנקבע - והוא איננו עומד בשום התאמה לצרכי הישוב ולצרכי המקצוע - מוכיח, כי רצון זה של השלטון לבלי להרשות את ריבוי הרופאים העברים בארץ־ישראל, אמנם חזק ומסקני הוא ומגיע עד הגבול האחרון. כבר אז, בעת פרסום "התיקון", הטעמנו, שתקדים מטוכן מאד כרוך בו.

השלטון, אשר תשוקת הרגולציה היישובית־החברתית אחזה בו לפתע,

ד"ר משה בילינסון (1890-1936)

יליד רוסיה, למד רפואה במוסקבה, בפרייבורג ובבול. היה רופא, עיתונאי (בדבר) ועסקן פועלים. הוא פרסם מאמרים וספרים באיטלקית, ברוסית ובעברית. הוא היגר לאיטליה אחרי מלחמת העולם הראשונה ועלה לארץ בשנת 1924. שנה לאחר מכן, עם ייסוד העיתון דבר, הצטרף למערכת העיתון.

הוא היה לדבורה הראשי של תנועת העבודה. כרופא, עובר בי זעזוע למקרא הדברים שפרסם בכ"ז בשבט תרפ"ט (7.2.1929):

אנו נתקלים יום־יום בתמונת שיש בהן אכזריות, חרפה וסכנה כאות - חולירוח המהלכים ללא השגחה בחוצות הערים והמושבות. אכזריות בחזיון הזה, באשר מוכי גורל אלה מהלכים קרועי־לבוש ויחפים גם בימי־הגשמים האלה, כשהם משמשים נושא לסקרנות מנוולת, ולעיתים - ודאי ללא ידיעה ברורה על המחלה המסרסת את דמות האדם - נושא לצחוק ולמעשי זדון. וחרפה בחזיון הזה, השפלת כבוד אנוש:

ד"ר שמשון צ'רטוק
 נולד בברוקלין (ניו יורק) בשנת ה'תרפ"ג (1923).
 למד בבית הספר "העובדים" בברוקלין. בשנת ה'תש"ג (1943) התגייס לצה"ל. שירת כקצין בחיל הים. נשוי, שתי בנות.
 קצין במילואות.

אוריח משה טאָר עמית (סלוצקי)
 נולד בברוקלין, ניו יורק, ה'תרפ"ג (1923).
 למד בבית הספר "העובדים" בברוקלין. בשנת ה'תש"ג (1943) התגייס לצה"ל. שירת כקצין בחיל הים. נשוי, שתי בנות.
 קצין במילואות.

אוריח כהן (סלוצקי)
 נולד בברוקלין, ניו יורק, ה'תרפ"ג (1923).
 למד בבית הספר "העובדים" בברוקלין. בשנת ה'תש"ג (1943) התגייס לצה"ל. שירת כקצין בחיל הים. נשוי, שתי בנות.
 קצין במילואות.

עתיד להרחיב את תשוקתו זאת על מקצועות אחרים. תוצאות הבחינות האחרונות של עורכי־דין זרים מוכיחות שאמנם כן הוא. לא רופאים בלבד אלא גם עורכי־דין נפלו קרבן למגמה המצמצמת של השלטון, ולגביהם נעשה הדבר, לפי עדות הנוגעים בו, בצורה בלתי הוגנת, כי לא הוכרו על שום תיקון לחוק ישן ולא על שום חוק חדש, ולא הוגבל מספר עורכי־דין חדשים הגבלה גלויה ומפורשת, אלא המועצה המשפטית הכשילה, על־ידי כל מיני חומרות, את הנבחנים על־ידיה, שללה מרובם המכריע את זכותם והשאירה אותה למיעוט קטן בלבד.

נהגה כי כן הגענו בארץ־ישראל, גם בארץ־ישראל, למצב המבייש, אשר לו נדונו היהודים אנשי המקצועות החופשיים ברוסיה הישנה ונדונים עתה במדינות שם קובעת שנאת ישראל, גלויה או נסתרת, את התנהגות השלטונות. אותנו נומרוס קלאוזוס, אותה "נורמת האחוזים", אשר כל העולם התרבותי ראה ורואה אותה כבושה וכקלון, והעיתונות האנגלית, על כל סוגיה, מוכנה להתריע נגדם כשמנהיגים אותה בגרמניה או ברומניה, הונהגו אצלנו לגבי שני מקצועות עיקריים, אם בעזרת החוק ואם על־ידי הכשלה שיטתית.

זכותו של הרופא היהודי, אשר עמל וטרח והשיג את תעודתו, לעבוד במקצועו בשללה ממנו, זכות עורכי־דין היהודי, אשר עמל וטרח והשיג את הכשרתו לעמוד בבחינות הארצישראליות, כדי שיוכל לעבוד במקצועו, נשללת ממנו. זהו אותו המצב, שאליו שואפים השלטונות בארצות שנאת ישראל, כשהם נועלים לפני צעירי ישראל את בתי הספר הגבוהים. אך האמצעים שבהם אווזים השלטונות האלה, פשוטים יותר, ומבחינה ידועה גם שירי־לב יותר ואפילו אנושיים יותר, כי אין בהם משום אשליה.¹²

בילינסון יזם את הקמתו של "בית החולים למושבות יהודה והשרון". לאחר מותו שונה שמו לבית החולים בילינסון (כיום קמפוס בילינסון בתוך המרכז הרפואי רביץ). נוסף על כך היה יושב ראש הוועד המפקח של קופת חולים

יעקב הופמן (1891-1943)

היה מנהיג רוויזיוניסטי, יליד יליבוטגרד (כיום קירובוגרד) ברוסיה. הוא למד רפואה בברן ובדורפט (כיום טרטו שבאסטוניה). במלחמת העולם הראשונה שירת בצבא הצאר וקיבל ציון לשבח. התיישב בריגה, וב־1923 ייסד אגודת סטודנטים ציונים בשם "חשמנאי". ייסד עיתון באידיש, **דוס פולק**, וכן את "הכוח - אגודת ספורט". עקר לפריס בעקבות ז'בוטינסקי וב־1934 עלה לארץ.

ד"ר שמשון צ'רטוק (1902-1959)

יליד גרודנו, סיים לימודי הרפואה בשנת 1927 והתמחה במחלות לב. ד"ר צ'רטוק היה חבר הוועד הפועל של ברית הצה"ר בפולין. בתחילת שנות השלושים העתיק את פעילותו ללבוב ובבחר לוועד המרכזי של ברית הצה"ר בגליציה המזרחית. בסוף שנת 1934 עלה לארץ ישראל. הוא היה ציר בקונגרס הייסוד של הצ"ח בווינה (ספטמבר 1935). ד"ר צ'רטוק היה מראשי קופת חולים לאומית ובשנת 1938 נתמנה למנהל הרפואי של הקופה. הוא היה גם חבר מועצת הבריאות הממשלתית. כמו כן היה חבר האצ"ל ובשנת 1941 נאסר באשמת הגשת עזרה רפואית לחברי המחתרת. מלבד עיסוקו כרופא כתב מאמרים פובליציסטיים בעיתונים הירדן, המשקיף וחרות.¹³

ארנולד מוסטוביץ (1914-2002)

נטש את מקצוע הרפואה ופנה לעיתונאות לאחר ששוחרר מאושוויץ עם בעיות בריאות קשות. יליד לודז', סיים את לימודי הרפואה בעירו ב־1939 ועבד כרופא בגטו של עירו. שרד את המחנות, וכאמור פנה לעיתונאות. ערך את העיתון הסאטירי *Szpilki* (סיכות) ואת *Gazeta Krakowska* (העיתון של קרקוב). ערך אנתולוגיות העוסקות בהומור רוסי או צרפתי וכן פעל לפופולריזציה של המדע. חי בעירו קרקוב עד פטירתו.

הערות

- 1 ג' קוז, "היום: עיתון עממי ואובייקטיבי", **קשר**, 34 (2006), עמ' 84-90.
- 2 דוד טל, יהודה ליב'קנטור: חלוץ היומון העברי, ביוגרפיה, בני ברק: הקיבוץ המאוחד ויד בן־צבי, 2011.
- 3 א' עורי א, "ד"ר מכס נורדא: רופא, סופר, עיתונאי ומנהיג ציוני", **הרפואה**,

- 7 http://en.wikipedia.org/wiki/Avram_Steuerman-Rodion נדלה בתאריך 17.5.2013 מן האתר בויקיפדיה
- 8 המידע נלקח מקרובתו, ד"ר רחל אלישיב-שמרון, רופאת עיניים שעלתה מגיו יורק לרעננה.
- 9 על העיתון אפשר לקרוא ב- http://www.jhi.pl/psj/Przegląd_Codzienny
- 10 http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/judaica/ejud_0002_0005_0_04992.html
- 11 מ' בילינסון, "הממשלה וחולי-הרוח", דבר, כ"ז שבט תרפ"ט (7.2.1929).
- 12 הנ"ל, "נומרוס קלאוזוס בארץ-ישראל!", דבר, ט"ז טבת תרצ"ו (10.1.1936). ההדגשות במקור.
- 13 <http://www.tidhar.tourolib.org/tidhar/view/7/2947>
- 132 (1997), עמ' 736-738.
- 4 K. Ohry, *Degenerescence de Max Nordau: Contre l'art fin de siècle*, M.A. Thesis, Tel Aviv University, 1979
- 5 K. Ohry-Kossoy and A. Ohry, "Dr. Gershon Lewin: על הספר ראו: (1868–1940): Pioneer of Public Health and Promoter of Jewish Culture in Poland", *Polin: Studies in Polish Jewry*, 25 (2013), pp. 449-454
- 6 K. Ohry-Kossoy and A. Ohry, "Dedicated Physicians in the Face of Adversity: The Association of Jewish Physicians (ZLRP) and the Jewish Health Organization (TOZ) in Poland, 1921–1942". *Polin: Studies in Polish Jewry*, 25 (2013), pp. 455-462